

DOGODKI, RAZSTAVE...

ETNOLOŠKI ODDELEK PRENOVLJENE TOLMINSKE MUZEJSKE ZBIRKE

8. februarja 1984 je Goriški muzej v okviru proslav slovenskega kulturnega praznika pripravil tudi otvoritev prenovljene Tolminske muzejske zbirke. Prenovljeni etnološki oddelek je nastal na podlagi stare zbirke etnoloških predmetov Tolminske, ki so se zbirali v Tolminskem muzeju vse od leta 1950 (po ustanovitvi Muzejskega društva v Tolminu) predvsem po zaslugi dolgoletne oskrbnice v Tolminskem muzeju in zbirateljice Marije Rutar. Kasneje je Tolminska zbirka prešla pod okrilje Goriškega muzeja, sedanjostalno razstavo etnoloških predmetov pa je postavil bivši kustos Goriškega muzeja Naško Križnar. Zbirka je urejena tematsko, žal pa so zaradi pomanjkanja prostora nekatere teme (področja) manj obdelane, nekateri predmeti niso predstavljeni. Vendar pa poskuša zbirka s poudarkom na lesenih predmetih, ki so bili v vsakdanji uporabi, predstaviti bogato etnološko in kulturno dediščino Tolminske.

Posamični predmeti niso postavljeni v smislu rekonstrukcije opravi in dela, pri katerem so jih uporabljali, pač pa v likovnem smislu tako, da pride do izraza njihova estetska izoblikovanost v domači ali obrtniški izdelavi iz rok kmeta, ki je ta predmet potreboval, ali vaškega obrtnika, kateremu je bila naročena izdelava predmeta.

Predstavitvi estetske ravni in likovno izredno bogatega izraza lesenih predmetov je podrejena predstavitev funkcije predmeta. Tako se je postavljalcu razstave posrečilo povzdigniti predmet iz skromnosti in anonimnosti uporabe v predmet, ki je s svojo lepoto in posebnostjo priča ustvarjalne težnje tolminskega kmeta.

V zbirko je predstavljena kmečka kuhinja z ognjiščem, značilnim za začetek tega stoletja. S predmeti vsakdanje rabe v gospodinjstvu — predvsem v kuhinji, čeprav se nekateri pojavljajo tudi v izbi — je prikazan osnovni bivanjski prostor družine. Kakor sem omenila, ne gre za rekonstrukcijo kmečke kuhinje ali izbe, pač pa za nizanje raznovrstnih in najznačilnejših predmetov, ki so bili v kmečki družini začetka tega stoletja nepogrešljivi. Naštevam le najznačilnejše: sklednik z lesenimi skledami, iz katerih je zajemala cela družina, "svetarn" za treske v niši ob ognjišču, kjer je še kopica vrčev, loncev in nekaj škafov za vodo, "zaglavnik", "broštulin" in kamnite žrmlje na ognjišču, kotel na železni "ketni" in lesena kljuka za kotel, bakrene pokrivače s cvetličnim ornamentom, različne kuhalnice, zajemalke, žlice v lesenem žličniku, solnice, bučke za shranjevanje semen, možnarji, mentrga — "bingla" in stara priprava za mesečne večjih količin testa za kruh — "gramla".

Z načinom življenja kmečke družine je najtesneje povezano gospodarstvo: živinoreja z mlekarstvom in sirarstvom je bila nekoč na Tolminskem najvažnejša gospodarska dejavnost. Domiselna predstavitev obeh najosnovnejših sestavin življenja — prehrane in pridobivanja hrane — povezuje kuhinjo z živinorejo prek v sredini razmeščenih značilnih trentarskih "bul" — lesenih posod za skuto in zabelo, stiskalnice za vosek in stoppe. Ljudska umetnost — duhovna hrana — pa je vključena s panojem modelčkov za maslo, na dnu okrašenih z rezbarijami.

Živinoreja je prav tako predstavljena z nizom uporabljenih predmetov: po vrsti si sledijo pano z volovskimi jarmi, mlekarstvo in sirarsko orodje: "spušaunce" in obodi za sir, "posnemaunce" za skuto, pinja, predmeti, ki so v rabi ob pripravi krme za živino: oselniki, kosa, srpi, klepila, "birkle" za seno, in poseben pano z lesenimi "kambami" in zvonci, ki so bili glasba visokogorskih planin.

V drugi sobi so prikazane obrti in domače dejavnosti: pripravljanje razsvetljave — s posebnimi noži za rezanje tresk, izdelava oblačil — s statvami, kolovrati, motovilom

in "ahlo" za česanje volne, obutve — z značilno "lisico" za izdelovanje cokol "košp" in drugih drobnih lesenih izdelkov, na panoju pa je še zanimiv "drajs" — domač sveder za železo.

Bogata umetniška tradicija Tolminske je prikazana v piramidi zelo lepo poslikanih in izdelanih zibelk, s panojem kvalitetnih slik na steklo, poslikanimi skrinjami in s panojem značilnih "abličij" — lesenih pustnih obraznih mask iz Drež ize in Cerkna.

Zbirka dopolnjuje še nekaj značilnih predmetov iz Breginjskega kota, nad katerimi je lesen "gank"; vsi ti predmeti so bili rešeni iz popotresnih ruševin Breginja in drugih vasi Breginjskega kota.

Kvaliteta zbirke je v oplemenitenju vsakdanjega uporabnega predmeta, ki ga razstavljalec doseže tako, da v vsakem poišče lepoto naravnega materiala — lesa, izdelave in likovne oblikovanosti. Ob kvaliteti predstavitve je potrebno omeniti še naslednje:

1. bele stene prostora v kontrastu s temno rjavo toniranimi lesenimi predmeti;

2. predmeti so ločeni od okolja s panoji in podstavki; tako se pozornost gledalca usmeri na sam predmet, njegova arhaičnost, likovna vrednost in estetskost pogojena iz funkcije govori sama zase;

3. predmeti so predstavljeni v več različicah — to je: več enakovrstnih predmetov na enem panoju; tako se določena vrsta predmeta obiskovalcu še globlje vtisne v spomin;

4. popolna odsotnost sodobnih tehničnih pripomočkov, ki bi predmete obremenjevali (vitrine, okvirji): vsi mujni pripomočki (podstavki, panoji) so izredno diskretno uporabljena in zbirke kot celote ne motijo.

Pozornost obiskovalca je usmerjena izključno na predmet in lepoto njegovih oblik in predmet kot spomenik ljudske kulture — v primeru Tolminske zbirke torej predvsem kmečke kulture iz preteklega in polpreteklega časa. Zbirka na sodoben način nadaljuje "čisto" muzejsko tradicijo — v smislu zbiranja in predstavljanja etnoloških predmetov kot vira za preučevanje načina življenja predvsem (oz. izključno) podeželskega, torej kmečkega prebivalstva, in v smislu iskanja izvirnosti in ljudske ustvarjalnosti v času pred eksplozijo tehnike na vasi. Zaključim lahko, da se je s Tolminsko zbirko etnologija spet približala "odjemalcu muzejskih storitev". Velik uspeh postavitev je, da tako pripomore k vrednotenju mnogih, zdaj že zginulih, nekoč pa še kako živih predmetov slovenske (tolminske) ljudske kulture.

Inga Miklavčič-Brezigar